

Експресивна лексика

**Тема роботи: «Відтворення емоційно-експресивної лексики в
процесі перекладу художнього тексту
(на матеріалі повісті Роальда Дала «Матильда»)»**

Секція: «Переклад»

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВІДТВОРЕННЯ ЕМОЦІЙНО- ЕКСПРЕСИВНОЇ ЛЕКСИКИ В ХУДОЖНЬОМУ ПЕРЕКЛАДІ	6
1.1 Художній текст як єдність системного та індивідуального	6
1.2 Емоційно-експресивна лексика та її класифікація	8
1.3 Труднощі перекладу емоційно-експресивної лексики	11
РОЗДІЛ 2 АНАЛІЗ ПЕРЕДАЧІ ЕМОЦІЙНО-ЕКСПРЕСИВНОЇ ЛЕКСИКИ В ПЕРЕКЛАДІ ПОВІСТІ «МАТИЛЬДА» РОАЛЬДА ДАЛА	13
2.1 Способи відтворення емоційно-експресивної лексики в процесі перекладу	13
2.2 Застосуванні перекладацьких трансформацій в процесі перекладу емоційно-експресивної лексики	17
ВИСНОВКИ.....	22
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	24
Анотація	26

ВСТУП

Одним з основних і найцікавіших аспектів теорії та практики перекладу є стилістичний при перекладі іноземною мовою. Стилiстичний аспект у перекладі є досить важливим, оскільки необхідно передати засоби виразності, закладені автором в тексті оригіналу. На думку А. Федорова [20] «перекладати означає правильно і повно висловити за допомогою однієї мови те, що вже було висловлено раніше за допомогою іншої мови».

Переклад стилістично забарвлених лексичних одиниць зазвичай викликає певні труднощі, оскільки пошук еквіваленту вихідної лексеми ускладнений наявністю в ній, крім денотативного, конотативного значення. Обраний у перекладі еквівалент має відображати все різноманіття функцій лексичних одиниць оригіналу, у тому числі розвиток у ньому експресивно-емоційних конотацій. Це пояснює необхідність лінгвістичного аналізу твору та його перекладів у порівняльному аспекті.

Стилiстичний аспект перекладу надзвичайно важливий. Необхідно пам'ятати, що перекладач не міг і не може отримати якісний художній переклад без грамотної стилістичної передачі оригіналу. Загальна якість перекладу буде залежати від того, наскільки повно стилістично відтворений оригінал. У цьому світлі майстерність перекладача надзвичайно важлива. Експресія та емоційне забарвлення слів у художньому творі надають виразності тексту, а їх грамотне стилістичне відтворення також впливає на кінцевий результат перекладу. Природно, що для літературознавців, лінгвістів, культурологів основні й найцікавіші проблеми пов'язані з художнім перекладом.

Такі видатні вітчизняні та зарубіжні вчені, як І. Арнольд, Л. Бархударов, С. Бухтіяров, А. Веселовський, Н. Грабовський, В. Комісаров, Я. Рецкер, В. Слепович, Ю. Ваннікова, В. Виноградов, С. Влахов, І. Гальперін, А. Кунін, Х. Касарес, В. Коллер, В. Мокієнко, Ю. Найда, Л. Ройзензон, С. Флорін,

А. Федоров, А. Швейцер та ін. присвятили свої роботи дослідженню стилістичних прийомів та способів їх відтворення в перекладі.

Актуальність дослідження зумовлена тим, що, незважаючи на велику кількість робіт, що стосуються вивчення емоційного забарвлення лексичних одиниць, ця тема залишається недостатньо вивченою. Зазначений напрямок дослідження особливо складний при розгляді його в межах художнього твору. Особливо гостро постає питання вивчення ступеня образності художнього тексту, досягнутого за рахунок використання емоційно забарвлених слів. У зв'язку з цим особливо цікавим є переклад і збереження цієї образності, підбір відповідного еквівалента для емоційної лексики в художньому тексті, пов'язаному з культурою, відмінною від мови, якою він перекладається.

Основною **метою** даної роботи є виявлення та опис засобів передачі емоційно-експресивної інформації при перекладі.

Для досягнення зазначеної мети дослідження передбачається розв'язати такі дослідницькі **завдання**: 1) аналіз літератури, присвяченої вивченню різноманітних проблем теорії експресивності та емоційності художнього тексту; 2) аналіз основних засобів передачі емоційної інформації в художньому тексті; 3) аналіз використання емоційно забарвленої лексики в повісті «Матильда» Роальда Дала; 4) дослідження (за допомогою порівняльного аналізу) українського перекладу оповідання, виконаного В. Морозовим, та визначення прийомів та трансформацій при передачі оригінальних виразних одиниць, оцінювання їх з точки зору адекватності перекладу.

Вирішення поставлених завдань здійснювалось за допомогою таких **методів** як: теоретичного аналізу (вивчення теоретичних засад дослідження особливостей емоційно-експресивної лексики у лінгвістиці), критичного аналізу (дослідження проблеми класифікації емоційно-експресивної лексики), теоретичного синтезу (узагальнення теоретичних відомостей про поняття емоційно-експресивної лексики та його функціонування в художньому тексті), системного аналізу (добір

фактичного матеріалу та його групування), цілісного підходу до вивчення стилістичних явищ, описового методу та методу суцільної вибірки (опис особливостей вживання емоційно-експресивної лексики у зазначеному творі та перекладацьких трансформації задля відтворення її в перекладі), порівняльного та аналітичного методів (аналіз способів відтворення емоційно-експресивної лексики в процесі перекладу).

Об'єктом дослідження є емоційно-експресивна лексика повісті «Матильда» Роальда Дала.

Предметом дослідження є прийоми та трансформації при передачі емоційно-експресивних одиниць повісті «Матильда» Роальда Дала.

Наукова новизна визначається самою темою, яка раніше не розроблялася в сфері мовознавства, і полягає в аналізі повісті «Матильда» Роальда Дала англійською та українською мовами, вивчення прийомів відтворення емоційно-експресивної лексики повісті, що надає мові емоційності та образності, допомагає увиразнити певний предмет чи явище з ряду однорідних.

Практичне значення роботи полягає в тому, що результати проведеного дослідження сприятимуть подальшій розробці окреслених проблем і можуть бути використаними при вивченні таких курсів, як «Стилістика англійської мови», «Порівняльна стилістика англійської та української мов», «Концептуальні засади художнього перекладу», «Практика перекладу».

Структура роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків та списку використаних джерел, який нараховує 25 позицій. Повний обсяг дослідження – 28 сторінок, з яких 22 сторінки основного тексту.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВІДТВОРЕННЯ ЕМОЦІЙНО- ЕКСПРЕСИВНОЇ ЛЕКСИКИ В ХУДОЖНЬОМУ ПЕРЕКЛАДІ

Ступінь емоційності притаманний різним народам в різному ступені. Згідно з існуючою точкою зору, українська культура характеризується більшою емоційністю порівняно, наприклад, з англomовною культурою. Для передачі емоційної інформації у мові є велика кількість різноманітних лексичних, синтаксичних та інших засобів. Вони відображають взаємодію людини і світу, що проявляється як у чуттєвому сприйнятті, так і в оцінному ставленні людини до світу. Традиційно особливо помітна емоційно-окрашена лексика в творах художньої літератури. Саме тому її передача завжди була одним із самих складних аспектів перекладу.

1.1 Художній текст як єдність системного та індивідуального

Постійно зростаючий інтерес сучасної лінгвістики до художнього дискурсу свідчить про те, що він є надзвичайно багатоплановим та багатогранним об'єктом досліджень. Художній текст розглядається з різних позицій, з різними цілями, завданнями, і відповідно існують різноманітні концепції, що дозволяють значно збагатити і розширити теорію художнього тексту.

Художній твір є явищем культури, що є діалектичною єдністю системного та індивідуального, вигаданого та реального. Цей феномен є унікальним творчим продуктом активної мисленнєвої діяльності автора художнього твору. Слід, однак, наголосити, що унікальність художнього тексту не передбачає абсолютної свободи його автора у виборі та організації мовного матеріалу. З одного боку, універсальність мови як засобу вираження та універсальність літератури як форми художнього відображення світу створюють основу для творчої свободи письменника. Разом з тим, на активну авторську індивідуальність художньо-образного бачення та мовного оформлення накладають обмеження як усвідомлення

автором загальних правил мовної поведінки в образотворчій сфері композиції, так і внутрішні закони мовної системи, строгим елементами якої він користується [9, с. 8].

Текст художнього твору як відображення реальної дійсності передає концептуально навантажену та ціннісно-орієнтовану інформацію. Відповідно до І. Арнольд художній текст – це «вербальне повідомлення, що передає каналом художньої літератури або фольклору предметно-логічну, естетичну, образну, емоційну та оцінну інформацію, об'єднану в ідейно-художньому змісті тексту в єдине складне ціле» [2, с. 41]. Через різні види інформації в художньому тексті зображується дійсність, виражається ставлення до неї, у них закладено звернення до адресата з метою впливу на його ставлення до дійсності. Так звана «художня» інформація, закладена в кожному художньому творі, містить набагато більше, ніж просте відображення дійсності. Вона формує принципово новий вид реальності, що є результатом художнього освоєння і переосмислення автором явищ об'єктивного світу.

Художній текст є складною структурою, кожен елемент якої є значущим. Структура художнього тексту – це динамічне явище, що характеризує текст як закінчену, цілісну, комунікативну систему. В. Виноградов зазначав, що «структура цілого тексту та її значення встановлюється шляхом визначення органічних частин художнього твору» [7, с. 227].

Аналіз робіт, присвячених вивченню принципів та критеріїв виокремлення одиниць художнього тексту, дозволяє відзначити існування різних підходів до їхнього виділення. Так, на думку В. Виноградова та його послідовників, глобальним поняттям, що визначає загальні принципи організації художнього тексту, є категорія «образу автора», що трактується як «концентроване втілення суті твору, що поєднує всю систему мовних структур персонажів у їх співвідношенні з оповідачем або оповідачами і через них є ідейно-стилістичним осередком, фокусом цілого». [7, с. 118].

«Образ автора» розглядається в лінгвістиці під різними назвами: це «естетичний намір письменника» (З. Хованська), «об'єднуючий принцип мовного стилю художньо-прозового твору» (М. Брандес), «фактор, що визначає форму оповідання» (Г. Грінфельдт), «точка відліку руху та зміни героїв» (О. Ахманова) та «сміслоутворюючий центр твору» (Я. Мукаржевський). Однак, незважаючи на відмінність підходів до визначення образу автора, всі дослідники одностайні у вивченні його як об'єднуючого стрижня змістовної, мовної організації художнього твору.

Мова художньої літератури, незважаючи на свою неоднорідність та авторську індивідуальність, все ж таки має ряд специфічних відмінних рис. Мові художньої літератури властиві широка метафоричність, образність мовних одиниць майже всіх рівнів, використання синонімів усіх типів, багатозначності, різних стильових пластів лексики.

1.2 Емоційно-експресивна лексика та її класифікація

Усі слова стилістично нерівноправні. Одні сприймаються як книжкові, інші – як розмовні; одні надають промові урочистості, інші звучать невимушено. Дослідники, які займаються цією проблемою, мають різні назви для цієї лексики і відповідно дають свої визначення. Одні визначають таку лексику як стилістично забарвлену, інші як стилістично марковану. Однак насправді вчені розглядають один і той самий словниковий запас.

На думку О. Ахманової, стилістично забарвлена лексика – це «лексичні одиниці (моносемантичні слова або окремі значення багатозначних слів), що характеризуються здатністю створювати особливе стилістичне враження поза контекстом. Ця здатність зумовлена тим, що значення цих слів містить не лише предметно-логічну (інформація про позначений предмет) інформацію, а й додаткову (необ'єктивну) – конотації [3, с. 310].

За визначенням І. Арнольд стилістично маркована лексика – це «слова, які поряд із денотативним значенням, що вказують на предмет мовлення, мають також конотативне значення (конотацію), яке складається з емоційного, експресивного, оцінного та функціонально-стилістичного компонентів» [2, с. 153].

О. Ахманова дає таке визначення конотацій: «Додатковий зміст слова (чи виразу), супутні йому семантичні чи стилістичні відтінки, що накладаються на його основне значення, служать для вираження різного роду експресивно-емоційно-оцінних обертонів і можуть надати висловлюванню урочистість, грайливість, невимушеність, фамільярність тощо» [3, с. 198]. М. Кожина вважає, що «ті експресивні або функціональні властивості, додаткові до вираження предметно-логічних і граматичних значень, які обмежують можливості використання цієї одиниці і тим самим несуть інформацію про стилістичний рід є стилістичною конотацією мовної одиниці» [12, с. 83]. В інформації, що міститься в лексичних одиницях, можуть бути виражені не лише експресивно-емоційні конотації, а й вплив різноманітних екстралінгвістичних (стильоутворюючих) факторів (сфера спілкування, жанр, специфіка функціонального стилю, ставлення автора до предмета мовлення, форма і зміст мовлення, відносини між адресантом і адресатом повідомлення тощо). Також в інформації закладаються історично сформовані характеристики самого слова, які містяться в окремих лексичних одиницях (вulgарність, непристойність, застарілість тощо), причому одна й та сама лексема може поєднувати різні характеристики.

«Конотація (від лат. *con* – «разом» і *note* – «означаю») – це додаткові емоційно-оцінні відтінки у значеннях слів чи граматичних форм, що супроводжують основне (денотативне) значення» [14, с. 97].

Хоча в лексикології не існує єдиної класифікації стилістично забарвленої лексики, прийнято вважати, що стилістично забарвлена лексика поділяється на емоційно-експресивну та функціонально-стилістично забарвлену (співвіднесену з функціональними стилями мови).

Емоційно-експресивні конотації пов'язані з вираженням ставлення до предмета, його оцінкою. За емоційно-експресивною приналежністю всі слова можна поділити на дві групи: 1) слова, що висловлюють позитивну оцінку; 2) слова, що виражають негативне ставлення до того, що виражається (що відбувається).

Серед емоційно забарвлених слів М. Брандес виділяє емоційно-оцінні слова, оцінне значення таких слів є компонентом семантичної структури слова; емоційно-образні слова, оцінне значення яких характеризується конотацією. Особливість емоційно-оцінної лексики полягає в тому, що емоційне забарвлення «накладається» на лексичне значення слів, але не зводиться до нього, тобто номінативна функція ускладнюється оцінністю [6, с. 352].

За словами М. Кожині, «багато слів не лише позначають поняття, а й виражають ставлення до них мовця, особливий вид оцінності. Ці слова у своїй семантиці вже мають емоційно-експресивний потенціал і тому стилістично марковані. Слова цієї групи зазвичай однозначні. Оцінність, виражена в їхньому значенні, настільки очевидна, що не дозволяє використовувати слово в інших значеннях» [12, с. 85]. Другу групу складають багатозначні слова, які в прямому значенні часто стилістично нейтральні, а в переносному значенні мають яскраву оцінність і експресивне стилістичне забарвлення. М. Кожина умовно називає їх ситуативно стилістично забарвленими. Третю групу утворюють слова, в яких емоційність і виразність досягаються здебільшого за допомогою суфіксів. Четверту групу складають такі лексичні одиниці, в яких оцінність і експресивність пов'язані з традицією вживання.

Емоційність мовлення часто передається особливо виразною лексикою. «Експресивність (вираз) (від лат. *Expressio*) означає акцент, силу прояву почуттів і переживань. В англійській мові є багато слів, у яких до номінативного значення додається елемент експресії. У всіх цих випадках семантична структура слова ускладнена конотацією. Часто одне нейтральне слово має декілька експресивних синонімів, що відрізняються ступенем емоційної напруги» [12, с. 90].

Розвитку експресивних відтінків у семантиці слова сприяє також його метафоризація. Нарешті, контекст сприяє експресивному забарвленню слів: у ньому стилістично нейтральні одиниці можуть набувати емоційного забарвлення, високозвучні слова – зневажливі, ласкаві – іронічні, навіть лайливе слово може звучати схвально.

Класифікація емоційно-експресивних відтінків ще не створена, але деякі автори намагаються класифікувати можливі форми вираження емоційних стосунків. Т. Винокур пропонує таку гаму емоційно-експресивних кольорів: «грубість – фамільярність – інтимність»; «піднесена урочистість – ділова формальність»; «осуд – обурення»; «радість – веселощі – ликування» [8, с. 20].

1.3 Труднощі перекладу емоційно-експресивної лексики

Основними труднощами при перекладі емоційно-забарвленої лексики є такі проблеми: збереження емоційно-оцінних конотацій, образного компонента та лексичної асоціативності; переклад стилістично забарвленої лексики зазвичай створює додаткові труднощі, оскільки пошуки еквівалента для лексеми оригіналу ускладнюються наявністю у ній, крім денотативного, коннотативного значення; вибраний при перекладі еквівалент повинен відобразити все різноманіття функцій лексичних одиниць оригіналу, зокрема розвиток у ньому експресивної та емоційної конотації. Це пояснює необхідність лінгвістичного аналізу твору та його перекладів у зіставному аспекті.

Передача мови художньої літератури часом є непростим завданням. В. Виноградов виділяє два етапи у процесі перекладу художньої прози: перший пов'язаний з осмисленням тексту іноземною мовою, другий із відтворенням тексту рідною мовою. «Перекладач повинен як зрозуміти текст і осмислити його як художнє ціле, так і сприйняти його емоційний вплив. Від перекладача зазвичай вимагають знання іноземної мови, вміння використовувати багатства рідної мови та відносне знайомство з тим, про що йдеться у перекладеному творі. Але цього

мало. Перекладач художньої літератури повинен вміти відчувати ті емоції, які закладені в оригіналі. Іншими словами, перекладачеві потрібно бути чуйним реципієнтом. Питання про перекладача як реципієнта, здатного співпереживати з автором і перейнятися емоційним настроєм твору, що перекладається, ще не має наукового обґрунтування в теорії перекладу, хоча адекватний переклад, як відомо, багато в чому залежить не тільки від раціонального сприйняття твору, від розуміння всього змісту, але і від точного і повного сприйняття емоційно-оцінної інформації, що міститься в оригіналі» [7, с. 24].

Так чи інакше, перекладач вноситиме в художній переклад будь-які елементи власного сприйняття. «Сприймавши семантичну та емоційно-експресивну інформацію, закладену у фразі, що підлягає перекладу, перекладач відтворює цю інформацію в матеріальних одиницях мови перекладу, прагнучи зберегти її повний обсяг: не підшукує, як іноді прийнято думати, відповідників кожному слову і словосполученню вихідної фрази, а «переживає» її сенс» [3, с. 28].

«Основне завдання художнього перекладу полягає у створенні на мові перекладу твору, здатного мати художньо-естетичний вплив на реципієнта. Аналіз перекладів літературних творів показує, що у зв'язку із зазначеним завданням для них типові відхилення від максимально можливої смислової точності з метою забезпечити художність перекладу» [4, с. 253].

Проблемою перекладу емоційно-забарвленої лексики займався багато вчених-лінгвістів і перекладачів. Кожен з них пропонував свої рекомендації щодо оптимальних способів їх перекладу, але всі вони сходяться на думці, що крім необхідності глибокого знання мови емоцій та лексики з емоційним забарвленням від перекладача потрібна точна передача всіх фарб оригіналу зі збереженням своєрідності епохи, без вилучення інформації, закладеної в оригінальному тексті. Тільки в такому випадку вдасться досягти найбільшої рівноцінності передачі емоційного заряду тієї чи іншої одиниці оригіналу в перекладному тексті.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ПЕРЕДАЧІ ЕМОЦІЙНО-ЕКСПРЕСИВНОЇ ЛЕКСИКИ В ПЕРЕКЛАДІ ПОВІСТІ «МАТИЛЬДА» РОАЛЬДА ДАЛА

2.1 Способи відтворення емоційно-експресивної лексики в процесі перекладу

Досвідчений перекладач намагається використати стилістичні прийоми, застосовані в оригіналі, щоб максимально підвищити яскравість і вплив на читача, який хотів створити автор оригінального тексту. Перекладач має в своєму арсеналі два прийоми: повністю скопіювати стилістичні засоби оригіналу або вибрати засіб, який найбільш точно зможе створити емоційний вплив на читача. Це прийом стилістичної компенсації; не завжди правильно передавати «метафору метафорою», але необхідно передавати «любов любов'ю», тобто емоційний аспект. Для перекладача важливіше передати не форму, а функцію стилістичного засобу, який може передбачати певну свободу дії: наприклад, лексичні засоби можна передати граматичними засобами тощо. Передаючи стилістичні засоби (метафори, епітети, порівняння, алюзії, прислів'я тощо), перекладачеві необхідно зрозуміти, чи правильним буде рішення зберегти цю стилістичну одиницю, чи все ж таки потрібно її замінити. Причинами заміни можуть бути особливості сполучуваності слів цільової мови, їх використання та національні особливості стилістичних систем різних мов.

Перекладачеві часто заважає бажання «удосконалити» авторський текст, чи то свідомо, чи несвідомо. Якщо автор використав один і той самий прикметник тричі поспіль, перекладач захоче його замінити, бо це якось «погано виглядає». Якщо так, то така заміна іноді виявляється виправданою. Можливо, в мові оригіналу, саме в цій області синонімічний ряд бідніший, а три однакових прикметника поспіль виглядають не як тавтологія, а цілком нормально. Але може вийти і навпаки – автор намагався підкреслити це слово, а може, в мові оригіналу

це повторення слів трапляється з граматичних причин. Але часто буває так, що питання про те, як це було в оригіналі і як це може бути сприйнято читачами оригіналу і як це могло бути задумано автором оригіналу, просто не виникає. Необхідно зробити текст читабельним у перекладі; на жаль, на практиці це часто означає, що все потрібно робити гладко. Таким чином, однією з центральних проблем сучасної лінгвістичної теорії перекладу є проблема відтворення комунікативного ефекту оригіналу в перекладі.

За словами Маргарити Брандес, «письменник реалізує себе та свою точку зору не лише через образ автора-оповідача, а й за допомогою його мовлення та мови» [4, с.105].

Дослідження, проведені у сфері перекладу стилістично маркованої лексики, становлять значний внесок до сучасного перекладознавства, надаючи різноманітний матеріал для аналізу, розвиваючи теорію перекладу емоційних одиниць. Але, досі залишається проблема визначення певного набору перекладацьких дій для адекватного перенесення стилістичних засобів із вихідної мови до мови перекладу.

Саме тому в якості матеріалу для дослідження ми обрали повість «Матильда» Роальда Дала [22] та його український переклад, виконаний В. Морозовим [11].

У цьому дослідженні зроблено спробу виявити деякі особливості перекладу стилістично маркованої лексики та дослідити прийоми перекладу, які використовує перекладач, передаючи колорит мовлення героїні, її розмовну манеру висловлювання в повісті. Розглянемо, як перекладач «допомагає» автору розкрити образ маленької дівчинки з неординарним розумом.

В. Морозов застосував наступні техніки перекладу:

1) у більшості випадків перекладач повністю копіює стилістичні засоби оригіналу:

disgusting blister – найогидніший пухир, *twaddle* – патякати, *stinker* – негідник, *as heck* – чорта лисого, *glacial beauty* – крижана врода, *brilliant* – блискучий розум,

nimble mind – гострий розум, *chatterbox* – базикало, *from cover to cover* – від палітурки до палітурки, *for heaven's sake* – заради всіх святих, *telly* – мелік, *toddle* – чимчикувати, *wrapped up* – зациклений, *devouring* – поглинаючи, *mooch around* – тинятися, *make a fuss* – здійняти шуру-бурю, *ignorant little twit* – мала і дурна, *be diddled* – обляпошити, *make me a mint* – заробити кучу грошей, *anger boiling up inside her* – у ній закінає злість, *was beastly to her* – ставилися до неї по-свинському;

2) компенсація (переклад експресивних лексичних одиниць іншим експресивним засобом, більш поширеним для цільової мови): *make your eyes pop* – аж очі на лоба лізли, *poisonous little girl* – брудке дівчисько, *sting me* – донекти мені, *enlightened household* – великорозумний дім, *flaming book* – дурнувата книжка, *woven with words* – вимережив словами, *rattle like mad* – страшенно тарохтюче, *runs as sweet as a nut* – працює як лялечка, *old dump* – стара тарантайка, *the answer hits me* – мені стріляє відповідь, *ignorant little squirt* – мала дурна нахаба, *keep your nasty mouth shut* – тримай свого брудного язика за зубами, *her eyes glued* – не зводитьи очей;

3) передача стилістично нейтральних лексичних одиниць експресивними з метою передачі атмосфери оповідання, авторського задуму чи особливостей мовлення оповідача: *filled with wonder* (сповнений подиву) – розривало з подиву, *wonderful* (чудове) – чудове-пречудове, *shout* (кричати) – репетувати, *come up scorches* (отримати опіки) – дати добрячого чосу, *wash-out* (невдаха) – невдаха з невдах, *half-witted* (напіврозумний) – найтупіший, *silly little lives* (дурні маленькі життя) – дріб'язки примітивного існування, *call* (називати) – обзивати, *should be seen and not heard* (треба, щоб бачили, а не чули) – повинні сидіти тихенько, як мишка, *lay around* (лежали навколо) – розкидані, *ask for* (просити) – заманулося, *stunned* (вражена) – приголомшена, *hour after hour* (годину за годиною) – цілісінькими годинами, *ask her* (попросити) – відпросися у неї, *interfere* (втручатись) – надокучати, *mind one's own business* (займатися своїми справами) – не пхати носа до чужого прося, *person* (людина) – створіння;

4) використання зменшувальних суфіксів і префіксів, властивих розмовній мові, щоб створити більш точну картину для українського читача: *fathers* (тата) – *татусі*, *basin* (таз) – *тазик*, *girl* (дівчина) – *дівчисько*, *дівчинча*, *nothing* (нічого) – *анічогісінько*, *нічогісінько*, *daddy* (тату) – *татку*, *book* (книга) – *книжечка*, *corner* (куток) – *куточок*, *poor* (слабкий) – *слабенький*, *child* (дитина) – *дитинча*, *room* (кімната) – *кімнатка*, *outhouse* (флігель) – *сарайчик*, *moustache* (вуса) – *вусики*, *exactly* (точно) – *точнісінько*, *she's almost new* (нова) – *майже новенька*, *old* (стара) *lady* – *старенька пані*, *every single* (кожне) *car* – *кожнісіньке авто*, *spot* (пляма) – *плямка*;

5) використання в перекладі розмовних синтаксичних конструкцій:

а) використання синтаксично неповних виразів, що характеризують розмовну мову:

They are over there – *отам*

Would you like me to help you ...? – *Допомогти тобі ....?*

You mean you've looked at the pictures? – *Тобто переглянула малюнки?*

Can I help you, Matilda? – *Допомогти, Матильдо?*

I would like a really good one ... – *Якусь дуже добру ...*

Shall I choose you another? – *Вибрати тобі іншу?*

Wouldn't you like to know. – *Так тобі й скажи.*

You could, 't – *Та де тобі.*

I've got it! – *Знайшов!*

б) заміна порядку слів (інверсія), характерна для розмовної мови:

... he sure as heck won't get a job anywhere else. – *... деінде він чорта лисого знайде, а не роботу.*

It is full of mystery. – *Там стільки таємниць.*

But what they expect you to do every afternoon in an empty house? – *А що ж ти, на їхню думку, повинна робити щовечора в порожньому будинку?*

ten years ago – *років десять тому*

б) введення додаткових розмовних елементів для передачі точного контексту та стилістичного забарвлення англійських речень:

I am wondering what to read next? – Я **оце** думаю, щоб **ще такого** почитати?

Could I do it? – І мені **так** можна?

It's a funny thing about mothers and fathers. – Але **ж і** кумедні **оті** мамі і татусі.

I see. – Он воно **що**.

The car's done ten thousand. – Проїхала **якихось** десять тисяч.

What's wrong with watching the telly? – А **що такого** поганого в **теліку**?

lived exciting lives – життя було **надзвичайно** цікавим, *English village* – **звичайнісіньке** англійське село, *is one of the great secrets of my success* – це **чи** не найбільший секрет мого успіху, *how?* – як **це**?

7) спостерігаються випадки, коли перекладач (незважаючи на наявність аналога в цільовій мові) замінює емоційно забарвлені слова менш експресивними: *push into* (заштовхнути, впхнути) – *прилаштувати*, *delve* (копатися) – *зануритись*, *flick away* (відмахнутися) – *викинути*, *gormless* (загальмовані, пришиблені) – *дурні*, *hankered* (жадала) – *захотілося*, *was hooked on bingo* (піймалася на бінго) – *була справжня бінгоманка*, *tiny* (крихітна) – *маленька*, *glorious* (славний) – *чудові*, *wander round in search* (блукати в пошуках) – *шукати*, *under watchful and compassionate eye* (під пильним і милосердним оком) – *під мудрим керівництвом*, *taken aback* (приголомшена) – *здивувалася*. Ці відхилення від оригіналу, загалом, не впливають на загальну картину перекладу і повністю передають зміст висловлювань.

2.2 Застосуванні перекладацьких трансформацій в процесі перекладу емоційно-експресивної лексики

Дотримання жанрово-стилістичних вимог до художніх текстів у перекладах передбачає використання стилістичних трансформацій, під якими розуміють «перетворення стилю тексту у сфері вираження образної, емоційно-експресивної,

стилістичної та культурологічної інформації з метою відтворення у перекладі того ж самого ефекту, але іншими мовними засобами» [16, с. 199; 19, с. 1].

В більшості випадків автор перекладу повісті «Матильда» застосував стилістичні трансформації експресивації та логізації.

Експресивація (expressivation) за визначенням Л. Науменко – це «спосіб перекладу шляхом заміни нейтральної одиниці мови оригіналу її стилістично-маркованим відповідником у мові перекладу, що надає перекладу емоційно-експресивного забарвлення» [15, с. 33].

Проілюструємо це прикладами з повісті: *filled with wonder* – розривало від подиву, *small child* – дівчинча, *shout the news* – рознести новину, *mind her own business* – не пхати носа до чужого проса, *free* – задурно, *boast* – хвалько, *egg* – під'юджувати, *stupid* – тупа, *small man* – коротун, *in reverse* – задом наперед, *use my brains* – сушу голову, *don't you go talking* – дивись не розпаякай, *put in jug* (посадити за ґрати) – запроторити в тюрюгу, *said father* – батько скривився, *large woman* – дебела жінка, *wore heavy make-up* – густо намазюкана косметикою, *glanced* – зиркнув, *the father said* – прискінався батько, *get her back* – давати їм відкоша, *glared* – дзиркнув, *save money* – нашкребеш грошуй, *throwing* – штуряючи, *left him alone* – накивала п'ятами, *what you are talking about?* – що ти мелеш?

Трансформацією зворотньою експресивації є логізація. **Логізація** (logization) – це «спосіб перекладу шляхом заміни емоційно-експресивної або етномаркованої одиниці мови оригіналу стилістично нейтральним її відповідником у мові перекладу, що усуває естетичну функцію першотвору» [15, с. 32]. В перекладі дана трансформація спостерігається не так часто, як експресивація, можливо тому, що В. Морозов ні в якому разі не хотів послабити експресію оригіналу. Наведемо декілька прикладів: *carry away with* (захаплюватись, зійти з розуму) – *опанувати*, *in an effort to save face* (не вдарити лицем в обличчя) – *рятуючи свою репутацію*, *start messing* (бешкетувати) – *братися*, *that's quite enough* (досить балачок) *from you* –

краще помовч, fed up with (ситий по горло) – *з мене досить, poisonous parent* – *нестерпний батько, hung around* (зависаали) – *чекали*.

Але оскільки емоційно-експресивна лексика з одного боку розглядається як стилістична категорія, а з іншого складає певний лексикологічний прошарок, буде доречним розглянути й лексико-семантичні трансформації, які застосовуються в процесі відтворення такої категорії слів у процесі перекладу.

Доволі часто в українському перекладі повісті «Матильда» застосовано такі трансформації, як калькування, контекстуальна та синонімічна заміни, описовий переклад, генералізація та конкретизація значення, компресія та декомпресія.

Розглянемо їх більш детально на прикладах з повісті.

Калькування (*calque*) – це «спосіб передачі денотативного значення лексичної одиниці мови оригіналу без збереження звукової або орфографічної форми, але з відтворенням її структурної моделі» [15, с. 9]: *nasty habit* – *огидна звичка, burst into floods of tears* – *вибухнути морем сліз, it had taught the father a permanent lesson* – *цей урок запам'ятається батькові назавжди, froze in horror* – *застигла від страху, dreaded box* – *дурний ящик, keep your nasty mouth shut* – *заткни свою гидку пельку, what is this trash?* – *що це за сміття?*

Наступні приклади демонструють застосування **синонімічної заміни** (*synonymous substitution*) (навіть синонімічних рядів): *said* – *буркнула, втішала, заскіглив, ренетував, озвалася, просичав; nasty stuff* – *наскудство, гидота; snapped father* – *гаркнув батько, line of glue* – *цівочка клея, pull the hat* – *смикнути капелюха, let out a yell* – *заренетував, he screamed* – *заверецав він, put his finger* – *запхав свій палець*.

Коли «відповідником слова мови оригіналу стає слово, яке не є його словниковим значенням і підібрано відповідно до контексту і узусу мови перекладу» [15, с. 7], йдеться про трансформацію **контекстуальної заміни** (*contextual substitution*): *barked* – *урвав, interfere* – *надокучати, skulked* (*підкрадався*) – *тинявся, beastly car garage* – *наскудний гараж, demanded* – *заскіглив, shouted* –

залемнтував, *fuss around* (метушитись) – вовтузиться, *that'll teach you* – знатимеш тепер.

Якщо в мові перекладу не існує відповідника лексичній одиниці, її значення передається у формі словосполучення або речення, тобто **описово** (descriptive translation) [15, с. 11]: *serve him right* – так йому і треба, *the most satisfactory exercise* – завдавало неабиякої втіхи, *you'll have to do without it* – обійдешся без нього, *it couldn't be anything else* – стовідсотково, *curled up* – сиділа, підібравши ноги.

Конкретизацію значення (concretization) – «заміну слова з ширшою семантикою у мові оригіналу словом з вузкою семантикою у мові перекладу» [15, с. 22] можна спостерігати в наступних прикладах: *programme* – мелік, *there was comparative calm* – панував відносний спокій, *somebody* – такій малечі, *not to do so* – позбавитись цього.

За необхідності «експлікувати імпліцитну інформацію першоджерела, прояснивши її на лексичному рівні» [15, с. 22], перекладачі вдаються до трансформації **декомпресії** (decompression), тобто збільшенню мовних знаків у вислові друготвору: *he struck again* – йому знову щось стрельнуло в голову, *to hope* – плекати надію, *TV dinner* – «телевізійна», **тобто готова, вечеря**; *the first on her list* – першою жертвою мав стати батько.

Зворотньою декомпресії є трансформація **компресії** (compression) – зменшення кількості знаків задля вилучення надлишкової інформації: *tossing and turning for about an hour* – крутився цілу годину.

Але здебільшого в процесі перекладу художнього твору автори перекладу застосовують декілька трансформацій одночасно, підкреслюючи тим самим комплексний підхід до поставленої мети – здійснити адекватний переклад і наблизити перекладений твір якомога ближче до реципієнта. Не є винятком в цьому плані і повість «Матильда».

При перекладі фрази *to lie on the pillow* – *вмоститися на подушці* для відтворення слова *to lie* В. Морозов застосовує синонімічну заміну і водночас експресивацію, переклавши його більш експресивним відповідником.

В наступному прикладі *Shut up, you nut!* – *Заткнися, теленню!* для перекладу слова *nut* (ненормальний) автор перекладу також застосував синонімічну заміну та експресивацію.

У словосполученні *rather sooty and grumpy parrot* – *сердитий і замурзаний сажею панага* слово *grumpy* (буркотливий, сварливий) було відтворено менш експресивною одиницею *сердитий*, що свідчить про трансформацію логізації поряд із вибором варіантного відповідника. Водночас, для перекладу прикметника *sooty* (вкритий сажею) В. Морозов комплексно застосував вибір варіантного відповідника та експресивацію, передавши його як *замурзаний сажею*.

Фразу *For sheer cleverness she could run rings around them all* перекладач відтворив описово *Вона брала над ними гору винятково кмітливістю*. Поряд з цим було застосовано синонімічну заміну при перекладі слова *cleverness*.

Таким чином, можна зробити висновок, що використані перекладачем В. Морозовим прийоми та трансформації дозволяють передати стилістичні особливості мовлення головної героїні оповідання, даючи можливість україномовному читачеві оцінити її характер і вгадати задум автора. Оскільки однією з основних функцій літературного стилю можна вважати функцію естетичного впливу на адресата, тобто на читача, то можна зазначити, що у досліджуваному перекладі цей вплив не втрачається, а проявляється в повній мірі.

ВИСНОВКИ

Проаналізувавши вищевикладене, ми дійшли наступних висновків:

1. Термін «емоційно забарвлена лексична одиниця» розглядається як лексична одиниця, що несе емоційну оцінку по відношенню до об'єкта, що містить чуттєвий фон. Характерною ознакою такого роду лексичних одиниць є їх конотативні значення, тобто багатозначність їх значення та наявність у них певного емоційного напруження.

2. Для грамотного художнього перекладу необхідно звернути увагу на такі фактори:

- семантика лексичної одиниці;
- контекст;
- забарвлення;
- особливості використання.

3. При перекладі емоційно забарвленої лексики найбільш доцільно використовувати принцип еквівалентного перекладу, тобто перекладати емоційно забарвлену лексичну одиницю оригіналу емоційно забарвленою лексичною одиницею мови перекладу. У випадках, коли це неможливо, необхідно компенсувати втрачене емоційне забарвлення.

4. При перекладі художньої літератури передача емоційно забарвлених лексичних одиниць оригіналу має базуватися не лише на лексико-синтаксичній відповідності. Важливішим у цьому світлі є завдання збереження тропів і фігур мови, щоб передати художню стилістику твору.

5. Аналіз повісті «Матильда» автора Роальда Дала дозволив виявити наявність у тексті великої кількості емоційно забарвлених лексичних одиниць.

Провівши порівняльний аналіз оригіналу та перекладу, ми визначили основні способи передачі лексики з емоційною конотацією: копіювання стилістичних засобів оригіналу, компенсацію, передачу стилістично нейтральних лексичних

одиниць експресивними, використання зменшувальних суфіксів і префіксів, використання в перекладі розмовних синтаксичних конструкцій (використання синтаксично неповних виразів, заміну порядку слів, введення додаткових розмовних елементів), заміну емоційно забарвлених слів менш експресивними.

6. У переважній більшості випадків перекладач правильно передав емоційне забарвлення, притаманне оригіналу. Відхилення від оригіналу, загалом, не вплинули на загальну картину перекладу.

7. Задля дотримання жанрово-стилістичних вимог до художнього тексту у перекладі використано перекладацькі трансформації: лексико-семантичні – синонімічну та контекстуальну заміни, калькування, описовий переклад, конкретизацію значення, компресію та декомпресію, та суто стилістичні – експресивацію та логізацію.

Підсумовуючи все вищесказане, можна відзначити необхідність подальшого теоретичного та практичного вивчення проблеми передачі емоційно забарвленої лексики. Це дослідження, безсумнівно, допоможе створити більш точну картину, за допомогою якої можна було б не лише простежити особливості перекладу емоційно забарвлених лексичних одиниць, а й детально вивчити сприйняття цього прошарку лексики представниками інших культур.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Абдуллаев М. А., Навбатова Р. Х., Балабонова Г. Г. Особенности перевода эмоционально окрашенной лексики и основные аспекты её межъязыковой передачи. *Young Scientist*. 2020. № 17 (307). С. 436-439. URL: <https://moluch.ru/archive/307/69111/>
2. Арнольд И. В. Стилистика. Современный английский язык. М.: Флинта: Наука, 2002. 384 с.
3. Ахманова О. С. Словарь лингвистических терминов. М: УРСС: Едиториал УРСС, 2004. 571 с.
4. Берков В. П. Двухязычная лексикография. М.: Астрель, 2004. 236 с.
5. Брандес М. П., Провоторов В. И. Предпереводческий анализ текста. М., 2001. 223 с.
6. Брандес М. П. Стилистика текста. М.: Изд-во «Прогресс-Традиция», 2004. 406 с.
7. Виноградов В. В. О теории художественной речи. Москва : Высшая школа, 1971. 240 с.
8. Гак В. Г. Синтаксис эмоции и оценок. *Функциональная семантика: оценка, экспрессивность, модальность*. М: Ин-т языкознания РАН, 1996. С. 20-31.
9. Гончарова Е. А. Категория автор-персонаж и их лингвостилистическое выражение в структуре художественного текста : автореф. дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.04. Ленинград, 1989. 32 с.
10. Дал, Роальд. Матильда / пер. з англ. В. Морозов. Київ: А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2018. 270 с.
11. Зорівчак Р. П. З історії українського художнього перекладу : Іван Світличний у спогадах Леоніди Павлівни Світличної. *Іноземна філологія*. Львів, 2004. Вип. 113. С. 244–245.
12. Кожина М. Н. Стилистика русского языка. М.: Флинта: Наука, 2012. 173 с.
13. Кочан І. М. Лінгвістичний аналіз тексту : навчальний посібник. 2-ге вид., перероб. і доп. Київ : Знання, 2008. 423 с.

14. Мечковская Н. Б. Социальная лингвистика. М.: Аспект-Пресс, 2000. 206 с.
15. Науменко Л. П., Гордєєва А. Й. Практичний курс перекладу з англійської мови на українську: навч. посібник. Вінниця : Нова книга, 2011. 136 с.
16. Нелюбин Л. Л. Толковый переводоведческий словарь. Москва : Флинта; Наука, 2006. 320 с.
17. Ostapenko S., Lysohor M. Emotionally expressive lexical units rendering in the process of fiction text translation (based on material from “Matilda” by Roald Dahl) *Інтелект. Особистість. Цивілізація*. Вип. 23. Кривий Ріг: ДонНУЕТ, 2021. С. 40–49
18. Селіванова О. О. Лінгвістична енциклопедія. Полтава : Довкілля. Київ, 2010. 844 с.
19. Солонович Л. В. Семантико-стилистические трансформации в художественном тексте : сопоставительно-типологический аспект (на материале немецких и русских переводов): автореферат диссертации ... кандидата филологических наук : 10.02.20. Минск, 2016. 25 с.
20. Федоров А. В. Основы общей теории перевода (лингвистические проблемы). Учеб. пособие. СПб.: Филологический факультет СПбГУ; М.: ООО «Издательский Дом «ФИЛОЛОГИЯ ТРИ», 2002. 416 с.
21. Хованская З. И. Принципы анализа художественной речи и литературного произведения. Саратов : Саратовский университет, 1975. 429 с.
22. Dahl. Roald. Matilda. Puffin Books. 2016. 256 p.
23. Hendricks W. O. Methodology of narrative analysis. *Semiotics*. 1973. Vol. 7, № 2. P. 163–194.
24. Transformations of lexical units in the process of translation URL : <http://waucondastore.com/transformations-lexical-units-process-translation> (дата звернення 15.12.2021).
25. Virtaten T. Issues of Text Typology : Narrative a «Basic» Type of Text? *Tex*. Berlin, 1992. Vol. 12; N. 2. P. 293–310.